

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2024-27, STM

VN/27297/2023

1. Johdanto muut yleiset huomiot

Väestöliitto kiittää siitä, että hallitus on sitoutunut edistämään eri ryhmien ja yksilöiden yhdenvertaisuutta laaja-alaisesti ja tunnistaa, että tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain tarkoittamat tavoitteet eivät ole toteutuneet ja että edistämistyötä on jatkettava. Sukupuolten tasa-arvo ja erilaisten ihmisten yhdenvertainen kohtelu ovat suomalaisen yhteiskunnan peruskiviä, joista tulee pitää kiinni ja joita tulee aktiivisin, konkreettisin teoin vahvistaa.

Visiona tulee olla, että tämän ajan tytöt, pojat ja kaikki lapset saavat kasvaa ja aikuistua turvallisesti nykyistä tasa-arvoisemmassa ja yhdenvertaisemmassa yhteiskunnassa ilman syrjintää sukupuolen tai muun tekijän perusteella. Tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden edistämisen tulee samoin olla Suomen kansainvälisen kehityspolitiikan keskiössä.

Tasa-arvo-ohjelmassa huomioidaan erityisesti kansainvälisessä osiossa seksuaalioikeuksia ja naisten oikeuksia vastustava liikehdintä, nk. anti-gender-liike. Liike on todellisuutta myös Suomessa. Tasa-arvon edistäminen on myös tasa-arvon vahvaa ja äänekkästä puolustamista. Anti-gender-liike tekee hyvin rahoitettua ja johdonmukaista työtä tasa-arvon murentamiseksi. Tasa-arvon vastustamisen ilmenemismuodot on tunnistettava ja heikennykset torjuttava.

Suomi on kansainvälisesti sitoutunut edistämään seksuaalikasvatusta lukuisissa sopimuksissa, esimerkiksi Istanbulin sopimuksen 14 artiklan mukaan ja kansainvälisessä väestö- ja kehityskonferenssissa. Oikeutta opetukseen käsittelevä YK:n riippumaton erityisraportoiija Farida Shaheed toi Suomea koskevassa raportissaan esiin tarpeen parantaa opettajien valmiuksia antaa kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta. Seksuaalikasvatus ja sen kehittäminen on nähtävä tärkeänä tasa-arvokehitystä tukevana tekijänä.

Tasa-arvo-ohjelma painottuu perhevapaiden seuraamisessa lapsiperheisiin ja vanhempainvapaisiin, mikä on tärkeä seurattava ja edelleen kehitettävä alue. Kuitenkin perhevapaita on uudistettu vuonna 2022 myös EU-direktiivistä johdetulla (työsopimuslaki 4. luku 7b§, voimaan 8/2022) koskevalla lainsäädännöllä liittyen omaishoivaan. Omaishoivavapaan ja muiden perhevapaiden käyttäjistä suurin osa on naisia. Omaishoitoon liittyvien vapaiden ja hoivavastuiden seurauksilla on laajat yhteiskunnalliset kerrannaisvaikutukset, jotka liittyvät mm. naisten työmarkkina-asemaan, taloudelliseen toimentuloon, eläkekertymään sekä hoivan antajan terveyteen ja jaksamiseen.

Lisäksi Väestöliitto kiinnittää huomiota siihen, että sukupuolten tasa-arvoon kuuluu myös sukupuolivähemmistöön kuuluvien tasa-arvon edistäminen ja tämä kuten sateenkaari-ihmisten syrjintäriskit laajemminkin ovat jääneet ohjelmaluonnoksessa vähälle huomiolle. Konkreettisenä toimenpiteenä Väestöliitto esittää intersukupuolisten lasten kehollisen koskemattomuuden turvaamista siten, että kosmeettisesta sukuelinkirurgiasta ja hormonihoidoista on pidättäydyttävä, kunnes lapsi on sen ikäinen, että voi ottaa itse kantaa itseään koskeviin hoitoihin. Intersukupuolisten ihmisten tilanteen parantaminen Suomessa olisi ajankohtaista myös siksi, että YK:n ihmisoikeusneuvosto hyväksyi tänä vuonna

päätöslauselman intersukupuolisiin henkilöihin kohdistuvan syrjinnän, väkivallan ja haitallisten käytänteiden estämisestä. Päätöslauselman esitti Suomi yhteistyössä Australian, Chilen ja Etelä-Afrikan kanssa, ja päätöslauselmaa tukivat edellä mainittujen valtioiden lisäksi useat valtiot eri puolilta maailmaa.

2. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen koulutuksessa

Perusopetuksen opetussuunnitelman ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa tunnustetaan kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen tärkeys. Suomessa osa lapsista ja nuorista saavat ensiluokkaista seksuaalikasvatusta, mutta osalle seksuaalikasvatus ei toteudu niin hyvin kuin sen tulisi toteutua. Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen laatu vaihtelee. Kuortti ja Halonen 2018 on tutkimuksessaan todennut, että seksuaalikasvatuksen laatu on riippuvainen opettajan motivaatiosta ja osaamisesta ja näin ollen voidaan todeta myös että seksuaalikasvatuksen laatu vaihtelee eikä se tällöin voi toteutua tasa-arvoisesti. Seksuaalikasvatuksen ja laajemmin seksuaaliterveyden kokonaiskoordinaatio ei ole THL:n seksuaali- ja lisääntymisterveyden osaston lakkauttamisen jälkeen resursoitu millekään viranomaiselle. Tämä on konkreettinen este yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumiseksi.

Esimerkiksi Väestöliiton palveluissa on havaittu miesten ja poikien koventuneet asenteet ja puheet, jotka ovat sekä tasa-arvon heikentymisen syy että oire. Kuten tasa-arvo-ohjelman luonnoksessa todetaan, merkittävä tasa-arvo-ongelma on myös syrjivä ja epäinklusiivinen oppilaitos niille, jotka eivät koe kuuluvansa binääriseen sukupuolijakoon, joiden kokemus sukupuolesta on moniulotteinen ja poikkeaa perinteisistä mies-nais-määritelmistä tai jotka ovat transihmisiä. Myöskään eri kulttuureista tulevien seksuaalikasvatus ei toteudu tasa-arvon näkökulmasta ja se tulisi huomioida vahvemmin ja tähän tulisi luoda rakenteet, jolla voidaan varmistua tasa-arvoisesta seksuaalikasvatuksesta. Väestöliitto toteuttaa osana kotouttamistoimintaa mallia, jossa tasa-arvo- ja seksuaalikasvatusta toteutetaan omakielisissä ryhmissä ja kulttuuriset seikat voidaan paremmin ottaa huomioon.

Syrjintää vastaan voidaan tehdä töitä tarjoamalla kaikille kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta, ottaen huomioon tasa-arvoisesti eri ryhmien tarpeet. Kouluissa ja varhaiskasvatuksessa seksuaalikasvatuksen yhdenvertaisen ja ikätason huomioivan toteutumisen takeena on seksuaalikasvattajan koulutuksen saaneet kasvatuksen ammattilaiset eri luokkatasoilla. Seksuaalikasvatuksen laatuun ja inklusiivisuuteen on kiinnitettävä erityistä huomioita ja seksuaalikasvatuksen stereotyyppinen, kuten hetero-, cis-, mono-, keho- ja rodullistava normittaminen on poistettava.

Unescon seksuaalikasvatusta koskevan ohjeasiakirjan ”International Technical Guidance on Sexuality Education: an evidence-informed approach” mukaan seksuaalikasvatuksen pitää perustua tasa-arvoon. Seksuaalikasvatus keskittyy sukupuolen ymmärtämiseen, myös sosiaaliseen sukupuoleen, siihen, miten sukupuolinormit rakentuvat ja miten rakenteet vaikuttavat tasa-arvon toteutumiseen. Seksuaalikasvatuksessa käsitellään stereotyyppioita ja ennakkoluuloja sekä sukupuolistunutta väkivaltaa. WHO:n ja Saksan liittovaltion terveystieteiden tutkimuskeskus (BZgA) seksuaalikasvatuksen standardit sisältävät sukupuolen kunnioittamiseen liittyviä tietoja, asenteita ja taitoja, mukaan lukien, opetusta sukupuoli-identiteetistä ja keinoja käsitellä omaa sukupuoli-identiteettiä myönteisesti.

Oppilaitokset ovat sekä paikkoja, joissa seksuaaliväkivaltaa ja häirintää voi tapahtua, että paikkoja, joissa väkivaltaan ja häirintään liittyviä asenteita ja käytösmalleja voidaan haastaa. Seksuaalikasvatuksen jättäminen tasa-arvo-ohjelman ulkopuolelle koulutuksessa olisi merkittävä menetetty mahdollisuus. Sisällyttämällä seksuaalikasvatus osaksi ohjelmaa sen sijaan rakennetaan pitkäjänteistä ja kestävästä tasa-arvotyötä, joka luo tuleville sukupolville tasa-arvoisemman yhteiskunnan. Tällaisessa yhteiskunnassa olisi vähemmän väkivaltaa, häirintää, kiusaamista ja niiden aiheuttamaa pelkoa.

3. Tasa-arvon vahvistaminen työelämässä ja työn ja perheen yhteensovittamisen tukeminen

A) Perhevapaat, lapsiperheet

On tärkeää, että tasa-arvo-ohjelmaan on kirjattu vanhempainvapaiden käytön seuranta. Tasa-arvo-ohjelmaan olisi näin ollen hyvä tässäkin kohdin päivittää uusimmat tiedot vanhempainpäivärahojen käyttöasteista; nyt osa tasa-arvo-ohjelman viitteistä ja tiedoista ovat jo vanhentuneita. Jo tällä hetkellä (lokakuussa 2024) ohjelman luonnoksessa mainittuja vanhempainvapaalukua **tuoreempia tietoja** löytyy täältä: <https://tietotarjotin.fi/tilasto/2859830/tilasto-vanhempainpaivarahoista>

Marraskuun 2024 lopulla Kela tuottaa tietoa nk. 'puhtaista' uuden järjestelmän mukaisista vapaiden käytöistä; vanhemmissa tilastoissa ja luvuissa on ongelmana, että osassa niistä kulkee mukana edelleen vanhan järjestelmän mukaisia isien vapaita.

B) Muut hoivatilanteet ja vapaat: omaisen hoivan vaikutukset tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta

Omaisesta huolenpidon vastuun ja työnteon kysymysten keskeisyys on tunnistettu koko EU:n alueella. Suomessa noin 100.000 työkäistä hoitaa päivittäin oman kotitalouden ulkopuolella asuvaa läheistään. Heistä enemmistö on naisia. Työkäisten omaishoitajien määrä kasvanut merkittävästi vuosien 2005–2023 välillä. Omaishoito jatkuu usein monta vuotta. Yhteensä lähiomaisesta säännöllisesti huolta pitäviä on Suomessa noin 750.000, joten hoivatilanteet koskevat suurta joukkoa yksilöitä, perheitä ja työyhteisöjä.

Toisaalta tärkeää uutta tietoa on myös kerätty useista tutkimus- ja selvityshankkeista, joista mainittakoon esimerkiksi SHARE-tutkimuskonsortion julkaisut sekä Omaishoitajaliiton teettämät kyselyt. On esimerkiksi saatu tietoa, että maissa, joissa on kattavia pitkäaikaishoidon palveluja saatavilla, omaisten hyvinvointi on parempaa.

Yhteiskunnallinen tilanne omaisen hoivassa on erilainen kuin esimerkiksi 10–15 vuotta sitten.

Ehdotuksia järjestelmän ja lainsäädännön kehittämiseksi, esim.

- Nyt voimassa: Omaishoitovapaa (enintään 5 vrk/vuosi, direktiivin mukainen, palkaton ja korvaukseton; Työsopimuslaki 7b §) Jatkossa: *ansiosidonnainen korvattava vapaa ja keston pidennys. Työsopimuslakiin muutos.*
- *Saattohoitovapaan kehittäminen*, vrt. Muiden Pohjoismaiden tilanne. Esimerkiksi Ruotsissa on mahdollisuus saada saattohoitovapaata enintään 100 päivää 80 prosentin ansiotulotasolla. Ks. myös Omaishoitajaliiton ym. järjestöjen lausunto verkossa: <https://muistiliitto.fi/saattohoitovapaasta-tulee-saataa-talla-hallituskaudella/>
- *Omaishoidon jälkeinen turvattu työhön paluu* (vrt. tilanne, jossa paluu töihin vanhempainvapaan jälkeen)
- *lökkään omaisen tai läheisen hoivan sukupuolivaikutusten selvittäminen ja seuraaminen sekä vaikutusten minimoiminen yhteiskuntapolitiisilla päätöksillä, yhteiskunnan tuilla ja työkuulttuurin muutoksilla eri toimialoilla (perhe- ja omaishoivaystävälliset käytännöt ja asenteet).*

Omaisten ja läheisten hoivaan tarvitaan Suomessa ratkaisuja, jotka mahdollistavat ihmisten erilaisia valintoja, tukevat työmarkkinoiden toimivuutta sekä ihmisten taloudellista, henkistä, fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia.

5. Naisiin kohdistuva, lähisuhde- sekä muu väkivalta

Sukupuolittunut ja seksuaaliväkivalta sekä sukupuoleen kohdistuva häirintä on Suomessa pinttynyt tasa-arvo-ongelma. Tasa-arvo-ohjelman luonnoksessa kyllä mainitaan, että sen ennaltaehkäisy on keskeistä, mutta ei huomioida kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen laadukasta ja yhdenvertaista toteuttamista väkivallan ja häirinnän ehkäisyssä. Väkivallan ehkäisemisen perusta on opettaa lapsille ja nuorille sukupuolistereotyyppioista, jotka ylläpitävät sukupuolten välistä epätasa-arvoa, sekä niistä asenteista, jotka oikeuttavat ja normalisoivat henkistä, fyysistä ja sukupuolistunutta ja seksuaaliväkivaltaa. Virallinen ja epävirallinen opetus tarjoavat paikan ja mahdollisuuksia käsitellä naisiin ja tyttöihin kohdistuvan sukupuolittuneen väkivallan perimmäisiä syitä, ja siten ehkäistä väkivaltaa. Naisten ja tyttöjen lisäksi myös pojat ja miehet ja kaikki sukupuolet voivat kohdata väkivaltaa ja häirintää. Tutkimusten mukaan miesten ja poikien osallistaminen väkivallan ehkäisyyn on tärkeä ja välttämätön osa kestävästä asennemuutosta ja käyttäytymismuutosta yhteisössä. Uudistettu rikoslainsäädäntö ei itsessään vähennä seksuaaliväkivaltaa ja häirintää riittävästi, vaan koko väestölle on opetettava suostumuskulttuuria. Suostumus on edelleen väärinymmärretty, tai seksuaalioikeuksista ei ole riittävästi tietoa. Seksuaaliväkivallan tunnistamiseen tarvitaan opetusta ja ymmärrystä omista rajoista. Erittäin tärkeää on opettaa kaikille lapsuudesta asti itsensä arvostamista, omien rajojen opettelua ja sitä, että jokainen on arvokas. Se madaltaa kynnyksiä hakea apua häirintä- ja väkivaltilanteissa ja puuttua siihen. Suostumuskulttuurin opetus perustuu nautinnollisen ja voimannuttavan seksuaalisuuden opetukselle. Kun ihminen kokee olevansa arvokas ja seksuaalisuuden voimavarana, hän todennäköisemmin myös huolehtii omasta hyvinvoinnistaan ja terveydestään ja kunnioittaa toisten seksuaalioikeuksia.

Istanbulin sopimuksen artiklan 14 mukaan valtioiden on edistettävä seksuaalikasvatusta naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisykeinona. Seksuaaliopetuksen, -kasvatuksen ja -valistuksen keinoilla on monia käyttämättömiä työkaluja, joita lisäämällä voidaan ennaltaehkäistä seksuaali- ja sukupuolittunutta väkivaltaa ja häirintää.

6. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen Euroopan unionissa ja kansainvälisessä toiminnassa

Väestöliitto kiittää tasa-arvostrategiaa siitä, että hallitus sitoutuu Suomen pitkäaikaiseen linjaan tasa-arvon ja ihmisoikeuksien, mukaan lukien seksuaali- ja lisääntymisterveyden ja -oikeuksien edistäjänä Euroopan unionissa ja globaalisti.

Tasa-arvo-ohjelma tunnustaa sukupuolten tasa-arvon, naisten ja tyttöjen oikeuksien sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksien vastustuksen kasvaneen EU:ssa ja globaalisti. Tämä on hienoa, sillä anti-gender-liike ja sen vaikutusvalta vahvistuu jatkuvasti. Olisi hyvä tunnustaa anti-gender-liikehdintä kansainvälisesti järjestäytyneenä ja vahvasti rahoitettuna toimijana, sillä vastustusta luodaan järjestelmällisesti. Lisäksi anti-gender-liikkeen uhka tulisi tunnustaa myös Suomessa. Toimenpiteenä ehdotamme viranhaltijoiden kouluttamista liikkeen toimintatavoista ja sen tunnistamisesta. Lisäksi olisi hyvä, että Suomessa ja pohjoismaissa toimivista anti-gender-toimijoista olisi jonkinlainen selvitys, mitä hallitus voisi edistää esimerkiksi Pohjoismaiden ministerineuvoston kautta toimiessaan neuvoston puheenjohtajana 2025.

Suomi sitoutuu edistämään EU:ssa pitkäjänteisesti sukupuolten tasa-arvoa, ja hallitus pyrkii saamaan EU:lle uuden, erillisen ja vahvan EU:n tasa-arvostrategian. Tämän lisäksi seuraavien vuosien aikana tullaan neuvottelemaan myös mahdollisesta uudesta toimintaohjelmasta tasa-arvon edistämiseksi EU:n ulkosuhteissa (Gender Action Plan, GAP), mihin Suomen tulee vaikuttaa vahvasti. Viime vuosina EU:ssa on ollut yhä vaikeampaa saada sovittua tasa-arvoon liittyvistä tavoitteista, minkä vuoksi tarvitaan paljon

vaikuttamistyötä, jotta uudesta GAP:sta saataisiin edes yhtä kunnianhimoinen kuin nykyisestä ohjelmasta. GAP:n toimeenpanon suhteen on tärkeää, että Suomi seuraa EU:n kehitysyhteistyörahoituksen tasa-arvotavoitteita ja vaikuttaa myös seuraavaan rahoituskehukseen painottaen tasa-arvoa edistävien toimien tärkeyttä. EU on kehityspolitiikassaan sitoutunut edistämään seksuaali- ja lisääntymisterveyttä ja -oikeuksia, eikä tästä sitoumuksesta tule luistaa.

Suomen tuessa Ukrainan jälleenrakentamiseen kannattaa ja tulee nojata Suomen vahvuusalueisiin. Tasa-arvo-ohjelma nostaa esiin Naiset, rauha ja turvallisuus -ohjelman toimeenpanon Ukrainan kontekstissa. Suomen kansallisessa Naiset, rauha ja turvallisuus -toimintaohjelmassa on tunnustettu seksuaali- ja lisääntymisterveyden ja -oikeuksien merkitys päätöslauselman tavoitteiden toteuttamisessa. Humanitaarisissa konteksteissa ja avussa tulee priorisoida henkiä pelastavia seksuaali- ja lisääntymisterveyspalveluita. Naisten laajamittainen osallistuminen yhteiskunnallisiin prosesseihin ei voi myöskään toteutua ilman heidän mahdollisuuttaan päättää itsenäisesti kehostaan, elämästään ja esimerkiksi lapsiluvustaan. Lisäksi Ukrainassa sodan aikana lisääntynyt sukupuolistunut ja seksuaaliväkivalta on merkittävä ongelma, joka estää tasa-arvon edistymisen. Usein konfliktin aikana lisääntynyt väkivalta jatkuu myös konfliktin jälkeen. Yhtenä keinona väkivallan ehkäisyssä Suomen tuessa Ukrainan jälleenrakentamisessa voisi toimia kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus. Konfliktien aikana ja jälkeen on äärimmäisen tärkeää, että lapset ja nuoret saavat seksuaalikasvatusta.

Väestöliitto kiittää tasa-arvostrategiaa siitä, että seksuaali- ja lisääntymisterveyden ja -oikeuksien puolustaminen on nostettu Suomen YK-politiikan kärkeen. Suomen tuki tälle teemalle on nyt tärkeämpää kuin koskaan, sillä puolustajia on jatkuvasti vähemmän. Suomen tulee jatkossakin painottaa seksuaali- ja lisääntymisterveyttä ja -oikeuksia kokonaisuudessaan, eli puolustaa myös esimerkiksi kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta, oikeutta aborttiin sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia. On erinomaista, että hallitus konkreettisesti sitoutuu edistämään tasa-arvoa, naisten ja tyttöjen oikeuksia sekä seksuaali- ja lisääntymisterveyttä ja -oikeuksia UNFPAlle suunnatun taloudellisen ja poliittisen tuen kautta.

Väestöliitto ry

Eija Koivuranta

Marina Wetzter-Karlsson, Anna Kokko, Riikka Kaukoranta